

Genuspraktika för lärare

Genuspraktika för lärare

Författare:

Genuspraktikan har författats av Bettina Berg, samhällsvetare med särskild inriktning på genusfrågor och Capacity Building, lärandets roll i ett brett samhällsperspektiv. Manuset har granskats och bearbetats av Lärarförbundets jämställdhetsråd. Denna version är den andra, reviderade upplagan

Genuspraktikan ingår i Lärarförbundets satsning på jämställdhet i skolan.

Lärarförbundet 2006-10 8.000 ex
Omslagsfoto: Ann Lindberg, MIRA
Grafisk form: Åsa Nilsson, AB Grafisk Stil
Tryck: Grafisign Nordiska AB

INNEHÅLL

FÖRORD 5

INLEDNING 7

Från könsmyter till genusmedvetenhet 9

Könsmyter9
Vägen till genus 10
Makt, position och motstånd 12
Reflektioner 14

Skolan ur ett genusperspektiv 15

Från sär- till samundervisning 15
Jämställdhet i skolans styrdokument 16
Jämställdhetsarbete idag 16
Könsrepresentationen bland lärarna 17
Reflektioner 18

Metoder att öka jämställdheten
bland lärarna 19

Jämställdhetsplanen 19
Arbetsvärdering 19
Arbetsbeskrivningar 20
Reflektioner 21

Yrkespraktik och yrkesetik 22

Att vara en förebild	22
Viljan att förändras.....	23
Reflektioner.....	24

Pedagogiskt arbete för jämställdhet 25

Pedagogiska överväganden.....	26
PBI/PBL.....	27
Learner autonomy.....	27
Cooperative learning	27
Didaktiska utmaningar.....	27
Läromedel.....	28
Den pedagogiska miljön.....	28
Reflektioner.....	29

Genusstrategi för arbetslaget..... 30

Förändringsarbetets faser.....	30
Fas 1 - Söka fakta	30
Fas 2 - Bearbeta för att se sammanhang	32
Fas 3 - Genusintegrerat arbetslagsarbete	32

SLUTORD..... 35

LITTERATUR..... 36

BILAGOR..... 39

Bilaga 1	
Genusstrategi för arbetslaget.....	39
Bilaga 2	
Granskning av läromedel/mall	40
Bilaga 3	
Jämställdhet i läroplanerna.....	42

FÖRORD

I Sverige råder bred uppslutning kring målet att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Liksom demokrati är jämställdhet inte något som finns naturligt givet, utan något som vi har bestämt oss för att ha. Det är ett rättesnöre, ett mål, som är formulerat så att vårt samhälle ska ge lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för kvinnor och män. Sedan begreppet myntades har ett intensivt reformarbete undanröjt de flesta formella hinder för jämställdhet. Men en hel del återstår att göra för att jämställdhet också ska råda i praktiken.

Det handlar bl.a. om att komma till rätta med löneorättvisor, olika karriärmöjligheter och annan diskriminering i arbetslivet. När det gäller barn och unga riktas blickarna på skolan som fått ett allt tydligare ansvar för att motverka traditionella och hindrande könsmonster. Lärarna har en nyckelroll när det gäller att se till att allt arbete med barn och ungdomar präglas av ett jämställdhetsperspektiv. Lärare och skolledare fungerar som viktiga förebilder och den pedagogiska miljön bör vara sådan att den stimulerar till jämställdhet. Sedan den 1 april 2006 gäller dessutom en ny lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling i alla verksamheter som omfattas av skollagen.

Flera olika undersökningar har visat flickors och pojkars olika villkor i skolan, vilket lett till ett nytt och skärpt intresse för frågan både bland lärare, forskare och politiker. Detta, tillsammans med skolans klart uttalade uppgift för lika behandling av alla barn och ungdomar, gör att det finns goda förutsättningar att bedriva ett fördjupat och långsiktigt jämställdhetsarbete. Det första steget i denna process är att lärarna får möjlighet att inhämta erforderliga kunskaper och att skapa en gemensam bild av utgångsläget. Därefter kan orättvisor och hindrande strukturer elimineras både för lärare och elever.

Läraryörbundet har åtagit sig att vara pådrivande för ökad jämställdhet i utbildning och arbetsliv. Att ta ställning till hur detta arbete ska bedrivas för att bli framgångsrikt är en viktig uppgift för Läraryörbundets jämställdhetsråd. Syftet med denna Genuspraktika är att erbjuda kunskap om hur man kan utarbeta metoder som tillåter både flickor och pojkar att utveckla sina unika personligheter. Vår förhoppning är att via såväl teori som beskrivningar av olika metoder, verktyg och råd inspirera lärare att arbeta på ett sätt som gör det möjligt att nå jämställdhet i skolan. Läraryörbundet har publicerat ytterligare en skrift som kan ses som en fördjupning i ämnet, Jämställd skola – strategier och metoder.

Läraryörbundet, oktober 2006

INLEDNING

Jämställdhet i skolan handlar om att skapa utrymme för varje barn/elev att växa och utveckla sina talanger bortom diskriminerande och hämmande könsmyter. Skolans betydelse och ansvar för detta kan inte underskattas. För att klara uppdraget på ett bra sätt behöver lärarna ta till sig den kunskap som modern genusforskning tillhandahåller.*

Denna skrift har fått namnet Genuspraktika därför att den bygger på begreppet genus, som är den samlande benämningen i modern könsforskning. Genus omfattar vårt kulturella, sociala och biologiska kön. Genusdiskussionen handlar om hur vi upplever och beskriver vår könstillhörighet och hur vi hanterar det faktum att mänskligheten delats in i två grupper.

Varför är då genus ett bra begrepp och vad tillför det i skoldebatten? Begreppet fokuserar på relationen mellan könen. Därmed lämnar vi den feminism som enbart fokuserar på kvinnor och syftar till att göra dem synliga. Vi överger de förklaringar, som hittills dominerat i skolans jämställdhetsarbete och öppnar för ett mer nyanserat tänkande helt i takt med modern jämställdhetspolitik. En viktig

tanke är att jämställdhetsarbetet inte ska hänvisas till utkanterna av t.ex. det personaladministrativa eller det pedagogiska arbetsområdet utan i stället inlemmas i all verksamhets huvudfåra. På engelska används termen *gendermainstreaming*, som ibland översätts med jämställdhetsintegrering.

Med skriften görs en ansats till att sammanföra genusforskningens analysverktyg med skolans praktik i syfte att föra jämställdhetsarbetet ett steg längre. Skolan har ett lagstadgat ansvar för att barnet, oavsett kön, får möjlighet att utveckla hela sin potential. Att undersöka vilka villkor (strukturer och metoder) som måste uppfyllas för att nå dithän kräver den typ av kunskap som genusforskningen ger oss.

I Genuspraktikans kommande kapitel får

* Med skola menar vi i denna skrift alla skolformer

läsaren en överblick av genusteorins grundläggande begrepp och av hur genus kan förstås och hanteras för att kunna vara användbart i lärarnas arbete för att öka jämställdheten. Den historiska utvecklingen beskrivs mycket kort. Med ett kapitel om yrkespraktik och yrkesetik visas vikten av det vuxna initiativet. Genuspraktikan avslutas med

resonemang om hur genusteorin kan bilda bas för förhållningssätt och didaktiska överväganden i den pedagogiska verksamheten.

Från könsmyter till genusmedvetenhet

Det finns många förlegade föreställningar och missförstånd om jämställdhet och kön i vårt samhälle. Genusforskningen visar att vi måste göra upp med dem för att effektivt kunna ta itu med konkreta åtgärder för ökad jämställdhet. I stället måste vi titta på vilka positioner kvinnor och män intar i förhållande till varandra och vilka strukturer som påverkar deras valmöjligheter.

Ett problem som ofta gör det svårt att tala om jämställdhet och kön är vår benägenhet att göra frågeställningarna privata, dvs. att relatera det som sägs till våra egna liv. Många håller ifrån sig obehagliga fakta genom att säga att "det där gäller inte mig och min situation". De läsningar som på så sätt uppstår gör det svårt att komma vidare i sakfrågan. Människor känner sig anklagade och därför lyckas man inte skapa en gemensam utgångspunkt för att påbörja någon form av förändringsarbete.

Inom vetenskapen skiljer man mellan struktur och aktör. Privatiseringen som beskrivs ovan innebär att personen ser fenomenet ur ett starkt självcentrerat aktörsperspektiv. Ur ett strukturperspektiv betraktas däremot världen uppifrån/utifrån och det intressanta är att synliggöra mönster och system i tillvaron. På det sättet kan

man distansera sig till olika fenomen och göra det möjligt att undersöka processer och fenomen man annars backar för eller inte skulle kunna beskriva ur ett eget perspektiv, t.ex. för att man saknar egna erfarenheter. När man blir medveten om de strukturella aspekterna faller ofta den privata garden, som hindrat ett engagemang. Att titta på både strukturer och aktörers agerande ger en bra förståelse och utgångspunkt när man bygger genusstrategier.

Könsmyter

När vi i vardagligt tal använder orden "kvinnligt" och "manligt" är vi starkt influerade av myter om kön. Könsmyter har ett långt förflutet och bottnar i vår världsuppfattning om "de två motsatta" (dualismen) och spänningen mellan de två (dikotomin).

Redan Aristoteles inordnade könen i en tudelad mall, en bild som kom att bestå in i det moderna samhället. När det medicinska forskningsområdet tog form under 1700-talet kom könsfrågan att bli central och underströk hur olika kvinnor och män var kroppsligen, själsligen och moraliskt.

Men några medfödda skillnader mellan könen, utöver de fysiska, har aldrig vetenskapligt slagits fast. För varje försök att hävda en skillnad, har det funnits andra som hävdats motsatsen. Det som ansågs vara genetiskt bevisat igår har idag visat sig mer komplext. De en gång givna sanningarna att könet låg i kromosomparet har ruckats av ny vetenskap om vilka uttryck avvikelser i kromosomuppsättningen leder till.

De traditionella föreställningarna om "kvinnligt" och "manligt" har emellertid påverkat oss att inom alla upptänkliga områden skilja människor åt beroende på kön. Redan små barn görs med-

vetna om vad som passar för flickor och vad som lämpar sig för pojkar. På så sätt begränsas såväl kvinnors som mäns livsmöjligheter.

Myterna leder till förutfattade meningar om hur vi beter oss beroende på om vi är kvinnor eller män. Dessa myter fungerar präglade och fostrande, men stämmer i grunden ganska dåligt med verkligheten. När vi sätter etiketter på varandra, t.ex. påstår att män är mer våghalsiga än kvinnor, leder det lätt till självuppfyllande profetior. Du och jag, som individer både har och har inte könstypiska egenskaper. Våra hormonhalter är olika, vi har olika intressen och är olika starka. Det finns inga belägg för att det ena könet generellt är t.ex. djärvare eller försiktigare, snällare eller elakare än det andra.

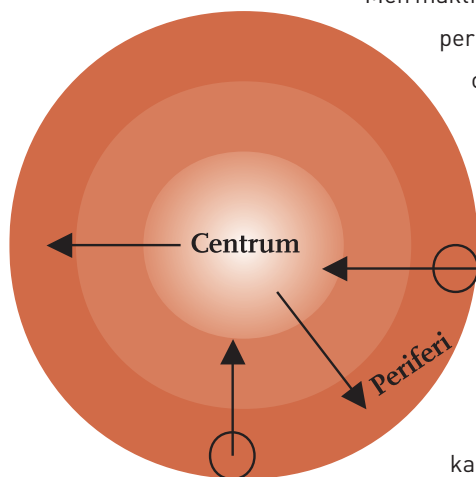
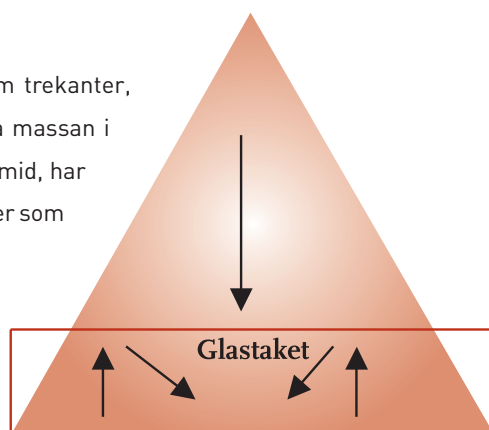
Ändå är myterna idag mer levande än någonsin i populärkulturen. Inom reklamen och modeindustrin används genuskoderna och symboliken i olika syften, från att bestämma målgrupper för budskap till att moralisera över mellanmänniska relationer. När vi besöker en affär med barnkläder eller leksaker ser vi lätt hur man färgkodat kön och vilka skarpa skiljelinjer som går mellan vad som förväntas av flickor respektive pojkar. Frågan är varför dessa förenklingar har ett så starkt grepp inte minst om unga människor och vad som skulle hända om de skrotades.

Vägen till genus

Början till förändringen inom vetenskapens område kom på allvar med "den andra vågens feminism" på 1960-talet. Bland annat uppmärksammades kvinnors frånvaro i historien, litteraturen och konsten. Kvinnoforskningen tog fart. Det revolutionerande var att kvinnor synliggjordes på ett nytt sätt. Vetenskapliga sanningar reviderades

BILDEN PÅ MAKT

Maktförhållanden har traditionellt åskådliggjorts som trekanter, där de som bestämmer sitter i toppen och den breda massan i botten. Den klassiska hierarkin i form av en maktpyramid, har använts som beskrivning av männens värld och de regler som gäller där. Kvinnor sägs ha en mer platt maktstruktur, vilken dock snarast kan ses som en fastlåsning inom hierarkins nedre del, där gränsen uppåt fått namnet Glastaket. Glastaket är den svårgenomträngliga gräns som hindrar kvinnor att avancera till riktigt höga positioner.

Men maktförhållanden kan också beskrivas enligt den s.k. Centrum-periferi-modellen, vilken, tar upp förhållandet mellan stark och svag. Denna modell, som bl.a. använts av u-landsforskare, visar att perifera aktörer är isolerade från varandra och bara definierade i förhållande till centrum och att centrum "matas" av periferin. Det här sättet att förhålla sig ger utrymme för solidarisk handling. Om periferin går samman kan nya centrum eller epicentrum skapas och i och med det en reell motmakt. Det nybildade centrumet kan bli en förhandlingspart i förhållande till det ursprungliga och på så sätt vinna inträde eller erkännande, kallat "bemyndigande" (empowerment på engelska).

för att spegla bägge köns liv och leverne. Man bedrev en s.k. komplementär forskning, där intresset låg i att synliggöra kvinnor.

Likhet och särart, lika eller olika är två begrepp som länge funnits i jämställdhetsdebatten. Begreppen har sin givna plats i den politiska dragkampen mellan vänsterfeminister och högerfeminister under 1970- och 80-talen. Likhetsfeminismen

grundar sig på det faktum att man aldrig lyckats slå fast någon väsentlig skillnad mellan könen, dvs. att kvinnor och män är mer lika än olika varandra. Därför borde samhället inte göra skillnad mellan könen utan vara könsneutralt.

Särartsfeministernas grundinställning är konservativ. Arbetsfördelningen mellan män och kvinnor kommer av kvinnans möjlighet till

reproduktion, dvs. barnafödande. Mans- och kvinnorollerna är två delar av en harmonisk enhet och bör därför inte ruckas. Istället ska man uppskatta kvinnor och män för deras specifika egenskaper.

Inom modern genusforskning har man övergett dessa förklaringsmodeller och säger istället att könet är konstruerat. Med det menar man att oavsett vilka skillnader och likheter vi idémässigt tror oss finna mellan könen, så är de resultatet av våra egna mänskliga påfund.

Begreppet genus, översättning av engelskans gender, har karaktäriserats som kulturellt, socialt och biologiskt kön. Andra har talat om genus som könsidentitet, könssymbol och könsstruktur. Genus omfattar alla tre aspekterna som har att göra med hur könet konstrueras.

Makt, position och motstånd

Förutom konstruktionsidén som bas för genusbegreppet finns idéer om makt. Relationen mellan manligt och kvinnligt, man och kvinna är den centrala frågeställningen. Maktanalysen använder begrepp som villkor, position och strategi. Maskulinitetsforskning understryker kopplingen mellan maskulinitet och makt.

Huvudfrågan när det gäller jämställdhet handlar om kvinnors och mäns villkor och vilka positioner de intar i förhållande till varandra, i olika sammanhang. Här finns således en direkt koppling mellan forskning och politik.

Förtryck och maktövergrepp föder så gott som alltid motstånd, vilket också gäller i maktförhållandet mellan könen. Kvinnor har i alla tider reagerat på underordningen. De har protesterat, organiserat sig, krävt åtgärder, och tagit plats som politiska aktörer. På senare tid har vi också kunnat läsa om män som utmanar det de tycker är kvinnliga maktcentra, t.ex. hemmet och familjen. Det här visar på hur aktören oavsett kön kan ha en underordnad position i förhållande till rådande struktur (lagar etc. i samhället). Hur kvinnor och män hanterar konflikter, vilka positioner de intar, vilka strukturer som påverkar valmöjligheten är frågor som är intressanta ur ett genusperspektiv.

HÄRSKARTEKNIKERNA

Det här är ett av de mest kända instrumenten för aktörssidan, framtaget av Berit Ås på 1980-talet. Härskarteknikerna är ett kvalitativt instrument, som kan appliceras på alla situationer där maktförhållanden finns.

OSYNLIGGÖRANDE. Att osynliggöra någon är det samma som att låta bli att se någons behov eller försök att hävda sig. På möten kan detta vara t.ex. att ordföranden aldrig ger ordet till någon trots att personen påkallar uppmärksamheten. Kvinnor och kvinnors intressen blir ofta osynliggjorda i offentliga sammanhang. I klassrummet kan osynliggörandet vara att inte se flickornas behov av hjälp och stimulans eller att läraren feltolkar behoven p.g.a. könsstereotyp tänkande.

FÖRLÖJLIGANDE. Att förlöjligen någon är att framhäva en person som det dåliga alternativet: Att håna, ironisera över eller på andra sätt visa att en person är mindre värd. "Lilla gumman" är arketyper av förlöjligande, används av vissa i offentliga sammanhang för att minska flickors/kvinnors betydelse.

I klassrummet kan förlöjligande vara att ta upp en nesa till allmänt beskådande. Att tyst eller öppet bejaka och legitimera mobbing av en person eller på annat sätt försöka minska en persons berättigande i gruppen. En sublim, men förödande typ av förminskande ligger i att läraren griper in och hjälper för tidigt. I iver att vara bemötande signalerar man att man tror att eleven inte klarar av att lösa uppgiften. Detta drabbar ofta flickor i naturvetenskapliga ämnen och pojkar i textilslöjd.

UNDANHÅLLANDE AV INFORMATION. Att undanhålla information är att inte tala om vad man kommit överens om för alla. Ett typexempel handlar om de dolda strukturerna som ofta finns i olika sammanhang. Det kan t.ex. vara en liten grupp som träffas utanför mötena och har så stor makt och sådant inflytande att de kan göra upp tillsammans och utgå ifrån att det ska gälla alla. Att undanhålla information är ett klassiskt sätt att utnyttja och förstärka sin maktsituation.

Man kan inte förhindra människor från att tala med varandra. Men att föra protokoll och hålla sig till gemensamt fastställda regler gör det lättare att

ifrågasätta beslut eller inhämta information som man blivit utan.

DUBBELBESTRAFFNING. Dubbelbestraffning betyder att inget alternativ är rätt. Att en person gör fel vilket den än väljer. Kvinnor och karriär är ett klassiskt exempel. En kvinna som gör karriär möter kritik för att hon inte tar hand om familjen, tar hon hand om familjen är det också fel. Hon anses då som bakåtsträvande och traditionell i en negativ betydelse.

PÅFÖRANDE AV SKULD OCH SKAM. Denna härskarteknik handlar om att utse en person till syndabock. Ofta framställs kvinnor som syndabockar bara för att de är kvinnor och per definition det dåliga alternativet. För män är detta ofta en omedveten process som de behöver göras medvetna om för att förstå hur kvinnor har det. Ett exempel på påförande av skuld är när man antyder att flickor som blivit våldtagna eller sexuellt trakasserade har ansvar för det som hänt genom sin klädsel eller sitt beteende.

OBJEKTGÖRANDE. Att göra andra till objekt är en härskarteknik. Ett objekt beskådas och bedöms utan att höras eller ges utrymme att hävda sina åsikter. Exploateringen av kvinnokroppen i pornografiska sammanhang är den mest kända typen – att kvinnan bara är en kropp, till för blicken hos en man. Att bestämma saker över huvudet på elever är ett annat exempel på objektgörande.

VÅLD OCH HOT OM VÅLD. Mäns våld mot kvinnor är fortfarande ett stort problem och är i högre utsträckning kopplat till sexualiserat våld. Våld och hot om våld förekommer även i skolans värld. Det är inte bara kvinnliga lärare och flickor som utsätts för hot, våld och trakasserier. Även pojkar och ibland manliga lärare blir utsatta för våld och hot om våld i skolan, "man-mot-man-våld."

> Reflektioner <

- 1** Vilka föreställningar om kön känner du igen?
- 2** Vilka föreställningar tycker du som lärare är mest problematiska?
- 3** Har du egna erfarenheter av personer som betraktat dig och dina insatser med förutfattade meningar beroende på att du är kvinna/man?
- 4** Titta i reklam och tidningar, vilka myter om könen finner du där?
- 5** Hur ser du på begreppen likhet och särart?
- 6** Hur ser du på maktrelationerna mellan kvinnor och män alternativt flickor och pojkar?
- 7** Hur ser du på skolans möjlighet att hävda sina intressen inom kommunen?
- 8** Har du den makt du behöver i ditt yrke?
- 9** Maktmodellerna kan även användas för att beskriva relationer mellan vuxna och barn. Hur upplever du din maktställning i förhållande till eleverna i din grupp?

Skolan ur ett genusperspektiv

Ett genusperspektiv på skolan innefattar såväl pedagogiska som organisatoriska frågor och har både kvantitativa och kvalitativa aspekter.

I det här kapitlet tittar vi närmare på vilka förutsättningar skolan givits genom tiderna och vad det resulterat i.

Från sär- till samundervisning

Den statligt finansierade skolan i Sverige utgjorde länge en helt manlig sfär. Skolan var till för pojkar och skolans uppdrag var att uppfostra män till positioner i det offentliga samhället. Med den tidens idéer om hur en kvinna var skaffad fanns det inte något större utrymme för kvinnor i det offentliga livet. Att försörja sig som författarinna eller privatlärarinna ansågs inte stötande så länge man kunde förvissa sig om att kvinnorna inte skaffade sig för stor intellektuell stimulans. Detta ansågs av den framväxande medicinska vetenskapen som fertilitetshämmande och som ett hot mot civilisationen. Först i och med att den allmänna folkskolan infördes 1842 fick vi en skola som var öppen för båda könen.

Det var inte förrän vid industrialiseringen i slutet av 1800-talet och med den en framväxande

borgarklass, som intresset att utbilda kvinnor vidare fick mer spridning. En av orsakerna var krasst ekonomisk och bottnade i att familjen hade svårt att försörja den stora gruppen ogifta borgar- och överklasskvinnor.

1904 års läroverksreform gjorde det möjligt för folkskolepojkar att fortsätta i högre utbildning. Men det var inte förrän 1927 som flickor gavs tillträde till statliga läroverk på samma villkor som pojkar. I samma veva kommunaliserades flickskolorna, som var en särskild teoretisk skolform för flickor.

Vad lärde man sig då i läroverket respektive i flickskolan? Vi vet att flickor och pojkar lärde sig olika saker eller olika mycket, med olika mål. Pojkarna gick i en skola, med siktet inställt på ett offentligt liv, karriär, möjlighet till avancemang och trygg försörjning. Flickornas skola fostrade

till dygd, moral och äktenskap med vidhängande uppgifter som barnaföderska, moder och hushållerska. Idéer om köns olika beskaffenhet låg till grund för ämnesval, undervisningssätt, och resurstilldelning.

När folkhemmet blev en central tanke i den svenska politiken ökade politikernas intresse för ännu en reformering av skolan. I 1946 års skolkommissions betänkande föreslog man att flickor jämte sin hemutbildning skulle få samma yrkesförberedande utbildningsmöjlighet som pojkar. Detta var ett stort framsteg för kvinnorna, som under krigsåren deltagit i det offentliga livet, utan något egentligt erkännande. Men de nya möjligheterna innebar ingen avlastning av ansvaret för hem och barn och därmed etablerades den moderna kvinnans dubbla roller som yrkesarbetande och huvudansvarig för familjen.

I dag är det samundervisning som är den rådande principen. Men eftersom pojkar och flickor i stor utsträckning väljer olika studievägar i gymnasieskolan, så bedrivs det i praktiken i huvudsak fortfarande särundervisning på vissa program och kurser. Exempel på sådana program är fordonsprogrammet och omvårdnadsprogrammet.

Jämställdhet i skolans styrdokument

De läroplaner som tagits fram under senare år har alla på olika sätt intresserat sig för flickors och pojkars villkor. I 1962 års läroplan för grund-

**Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållande, ha lika tillgång till utbildning.
//den som verkar inom skolan har ett särskilt ansvar att:**

1. Främja jämställdhet mellan könen samt
2. Aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbing och rasistiska beteenden.

Skollagen §2

skolan står det att skolan ska "förstärka demokratins principer om tolerans, samverkan och lika berättigande mellan kön, nationer och folkgrupper."

I Lgr 69 sägs det direkt ut att skolan bör verka för jämställdhet mellan män och kvinnor. "Den bör orientera om könsrollsfrågan, stimulera eleverna till att debattera och ifråga-

sätta rådande förhållanden." Samma formuleringar finns i Lgr 70 och liknande skrivningar finns även i Lgr 80 "Samlivet i det demokratiska samhället måste utformas av fria och självständiga människor. Skolan skall därför verka för jämställdhet mellan kvinnor och män."

De nu gällande läroplanerna, Lpf 94, Lpo 94/98 och Lpfö 98, bygger vidare på detta och tydliggör än starkare på olika sätt skolans ansvar för att ge alla elever oavsett kön samma möjligheter, se bilaga 3.

Jämställdhetsarbete idag

Det finns idag flera angreppssätt att ta sig an jämställdhetsarbetet. En del lärare tar avstamp i sig själva och söker kunskap och metoder, andra väljer att utgå från eleverna och skapar aktiviteter som ska bryta traditionella mönster. Könsssegrerade grupper är en metod som många väljer. Erfarenheten från att jobba med separata flick- och pojkgupper visar att de kan ge eleverna andrum, en positiv miljö att dryfta svåra saker och att de får mod att pröva sådant som normalt tillskrivs det

andra könet. Flickor kan på så sätt uppmuntras att våga mer och ta för sig, pojkar att visa omsorg och bry sig om varandra.

Samtidigt finns det en risk att man med ett sådant arbetssätt understryker skillnaderna. När vi delar en grupp efter kön visar vi att kön räknas och är viktigt. Vi talar också om att flickor och pojkar kan ha svårt att arbeta tillsammans och att det beror på att de har olika förutsättningar. Detta tenderar dessutom att bli ett negativt budskap som gör flickor till en svagare part och pojkar till bråkstakar. Det gäller alltså att se upp så att inte könssegregerad verksamhet snävar in elevernas möjligheter att finna sin väg i livet.

Vid Storsjöskolan utanför Umeå, där denna metod har prövats, säger lärarna att det är då man återför eleverna till den vanliga gruppindelningen som man kan bedöma insatsen, och att det är där den jämställdhetspedagogiska utmaningen ligger. I en del skolor har man infört livskompetens som tillvalsämne för äldre elever i grund- och gymnasieskolan. Flickor och pojkar får möjlighet att diskutera och söka svar på frågor om hur de värderar olika saker i sitt liv och hur de ser på sin framtid. Jämställdhet och samlevnadsfrågor har ofta ingått som en del i detta ämne. På andra skolor har ett särskilt jämställdhetstema arbetats fram.

Genuskunskap bör ingå i alla relevanta kurser. Då undviker man risken att ämnet marginaliseras eller att eleverna inte kan göra kopplingen till andra ämnen och till den generella världen. Att skapa forum för diskussioner om självförverkligande, om könets historiska och strukturella betydelse är en viktig del av skolans uppgift. Framför allt gäller det att motverka att nya myter bildas.

Könsrepresentationen bland lärarna

Bortsett från privatlärarinnorna var läraryrket från början ett manligt yrke. Men folkskolereformen var snart nära att haverera på grund av de höga kostnaderna. Räddningen blev att inrätta småskolan, där lågavlönade kvinnor utan lärarutbildning kunde anställas.

Folkskollärarinnorna, som så småningom blev allt fler, hade en annan bakgrund än småskollärarinnorna. De var ogifta kvinnor från borgarklassen, som behövde arbeta för sin försörjning. Dessa kvinnor välkomnades av folkskollärarkåren eftersom de bidrog till att höja yrkets status.

Uppdelningen i poj- och flickskola påverkade också sammansättningen i lärarkåren, lärarnas olika status och de pedagogiska valen. Flickor utbildade sig till fröknar som undervisade de mindre barnen och senare flickor i högre läroverk, men då bara i kvinnospecifika ämnen, som huslig ekonomi, syslöjd och andra s.k. mjuka ämnen. Pojkarna utbildade sig till magistrar, med vetenskaplig pondus och stort inflytande över undervisningen, fostrande de framväxande generationerna i naturvetenskapliga och tekniska ämnen.

Idag är en majoritet av lärarna kvinnor. Enligt Lärarutbildningskommittén kommer kvinnodominansen att bli ännu större i framtiden utom då det gäller fritidspedagoger där andelen män bland de studerande ökar.

Kartläggningar har visat att de män som arbetar i skolan fortfarande är relativt välrepresenterade i t.ex. naturvetenskapliga och tekniska ämnen och framför allt arbetar med de äldre eleverna. Ju yngre barnen är desto större är kvinnodominansen bland lärarna.

Inom yrkeslärarkåren är könsfördelning lika ojämn som inom de yrken till vilka utbildningen syftar. Exempelvis är 99 procent av lärarna i bygg- och anläggningsteknik män och 91 procent av lärarna i omvårdnadsämnen kvinnor.

Andelen kvinnliga rektorer är idag 57 procent, men hur könsrepresentationen ser ut bland arbetslagsledare och biträdande rektorer finns det ingen

samlad bild av. Och hur många skolpsykologer och skolsköterskor är män, hur många förvaltningschefer och vaktmästare är kvinnor?

> Reflektioner <

1 Diskutera representationen av kvinnor och män i förskola, förskoleklass, grundskola, fritidshem och gymnasieskola. Vem undervisar var och i vad?

2 Finns mönstren kvar från förr?

3 Hur ser det ut där du jobbar?

4 Hur mycket påverkas yrkesval av genusstrukturen i samhället?

Metoder att öka jämställdheten bland lärarna

Jämställdhetsplaner, arbetsvärdering och arbetsbeskrivningar kan användas för att öka jämställdheten bland lärarna. Samtidigt kan dessa dokument stärka lärarna i de pedagogiska strävandena.

Jämställdhetsplanen

Arbetsgivare är enligt lag skyldiga att göra jämställdhetsplaner på arbetsplatser med fler än nio anställda. Hur planen ser ut skiftar från kommun till kommun. En del har planer för varje skola eller enhet och en del har en övergripande plan för hela kommunen. En egen jämställdhetsplan kan vara ett bra sätt att lägga grunden för en jämställdhetsintegrerad skola.

Arbetet med att skapa en jämställdhetsplan inleds med en inventering, sedan går man igenom förändringsbehov och bestämmer åtgärder. Den sista fasen består av utvärdering och uppföljning. En enkel plan kan behandla följande frågor:

- Hur är arbetsförhållandena för kvinnor och män på arbetsplatsen?
- Finns det skillnader i arbetsuppgiftsfördelning, lön och möjligheter till karriär?
- Hur är möjligheterna att förena förvärvsarbete med föräldraskap?

- Förekommer det sexuella trakasserier? Hur ser det ut för män respektive kvinnor? Kartläggning och strategier vid eventuella upptäckter. Handlingsplaner och klara tillvägagångssätt ska finnas, så att alla vet vad som gäller. Det är lika viktigt som likabehandlingsplaner.
- Vilka utbildningsaktiviteter planeras?
- Hur få både män och kvinnor att söka lediga jobb på arbetsplatsen?
- Hur värva underrepresenterat kön till verksamheten och arbetsplatsen?

Arbetsvärdering

I det lagstadgade jämställdhetsarbetet ingår arbetsvärdering som ett rekommenderat moment i en jämställdhetsplan. Arbetsvärderingar är inget nytt fenomen utan har använts i olika former, främst för att värdera arbetsmoment hos tjänstemän för lönestatistiska ändamål och som ett instrument

för att göra arbetsbeskrivningar och befattningsbeskrivningar.

Att göra en arbetsvärdering är att kartlägga vad den anställde faktiskt utför för arbetsuppgifter. Arbetsvärderingar kan vara ett av de främsta instrumenten när det gäller att komma till rätta med orättvisor mellan könen. En bra utförd värdering kan också sätta namn på många av de arbetsmoment som inte tidigare accepterats som yrkeskunskaper, vilket är vanligt i kvinnoyrken. Även om arbetsvärdering ger underlag inför löneförhandling så är det centrala – att kartlägga arbetsuppgifterna – för yrkesidentitetens skull och att kunna dokumentera huruvida kvinnor och män utför lika eller likvärdigt arbete. Däremot kan man inte få fram värdet på arbetet, dvs. om det ena är bättre eller sämre än det andra.

Det finns idag olika system för arbetsvärdering, med olika utgångspunkter för utformningen och som därför lämpar sig olika bra att användas i jämställdhetssynpunkt.

JämO har av regeringen ålagts att ägna särskild uppmärksamhet åt lönediskriminering. Bl.a. gäller det att utveckla metoder för arbetsvärdering och individuell lönesättning. JämO har haft ett projekt med arbetsnamnet *Lönelots*, som syftat till att ta fram material för utvecklingsarbete, rådgivning och utbildning vid lokal lönesättning. Projektet som pågick i två år har publicerat en rad rapporter bl. a. *Jämställdhetsanalys av löneskillnader – steg för steg* och *Arbetsvärdering – Analys lönelots*. Projektet är nu integrerat i JämO:s ordinarie verksamhet.

Arbetsbeskrivningar

För den enskilde är det viktigt att det finns planer som utifrån vars och ens arbetsbeskrivning tar upp t.ex. löneutveckling, kompetensutveckling och möjligheter till avancemang.

Vidare är det viktigt att kompetensutveckling dokumenteras så att den får den självklara statusen av utvecklande och meriterande inslag. Dokumenterad kompetensutveckling stärker

Faktorer som bör bedömas i en arbetsvärdering:

Kunskap och förmåga

Utbildning och upplärning
Fysisk förmåga
Problemlösning
Förmåga att överföra information
Samverkansförmåga

Ansträngning

Fysisk ansträngning
Koncentration
Inlevelse och stress

Ansvar

för information och materiella resurser
för arbetsledning
för människor
för planering, organisation och utveckling

Arbetsmiljö

Risker
Fysisk omgivning

också lärarnas konkurrenskraft på den övriga arbetsmarknaden.

Krav kan sägas vara det som arbetsgivare förväntar sig av en anställd med en viss arbetsbeskrivning eller befattning. Kraven kan vara direkt uttalade i arbetsbeskrivningar eller ligga dolda, inbakade i de krav på yrke, utbildning eller erfarenheter som anges vid anställningstillfället.

Särskilt när det gäller kvinnodominerade befattningar är det ofta tydligt att det finns underliggande krav. Dessa krav är emellertid svåra att definiera, vilket bidragit till att de inte värderats överhuvudtaget.

> Reflektioner <

- 1** Varför är det viktigt att motverka diskriminering mellan lärare för att uppnå en jämställd skola?
- 2** Hur har ni försökt undvika risken för lönediskriminering när ni utformat lönekriterier på er skola?
- 3** Hur ser fördelningen ut mellan kvinnliga och manliga lärare vad gäller resurser till kompetensutveckling på din skola?

Yrkespraktik och yrkesetik

Genus i yrkespraktiken handlar om en medvetenhet och ett förhållningssätt hos läraren – att ständigt vara uppmärksam på könsfrågorna och sin egen roll som förebild. Detta är också en viktig yrkesetisk fråga för lärare.

Kravet på att lärare och skolledare ska verka för jämställdhet har skärpts under årens lopp. Men hur mycket kan egentligen en lärare bidra till förändring? Att skolan har inflytande på barn och deras utveckling är självklart. Under ett barns uppväxt är lärarna ofta de viktigaste vuxna i barnets liv näst efter föräldrarna. Ofta träffar barnet lärarna mer än andra vuxna och deras uppgift är att lära, guida och bekräfta barns kunskaper. Lärare har därigenom ett särskilt ansvar för att ge varje elev det stöd och det utrymme som han eller hon behöver för att utvecklas maximalt.

En svårighet när det gäller jämställdhetsarbete är att lärarna själva har präglats av könsstereotyper och begränsande föreställningar beroende på kön. Därför behövs det mer kunskaper och utrymme för reflektion för att komma vidare i skolans jämställdhetsarbete. Resurser måste avsättas för att bygga upp den kunskap som behövs för att tillgodose de krav som ställs på skolan.

Att vara en förebild

När det gäller jämställdhet i skolan måste vi våga ställa frågan: Vem bär ansvaret? Som vi sett har vi alla växt upp med ett samhälle präglat av mer eller mindre synliga myter om könen. Olika studier visar att vuxna behandlar barn mer könsstereotypt än barnen själva. Hur kan det komma sig att t.ex. pojkars dominans kan bli ett problem – vilket ansvar har läraren? Ansvaret för att se till att barnen inte behandlar varandra könsstereotypt är de vuxnas. Det är vi vuxna, som i vårt agerande med andra vuxna och med barn, sätter standarden för umgängesformerna mellan könen och ger innebörden av könstillhörighet.

Ansvaret för undervisningens resultat, ansvaret för det enskilda barnets väl är lärarens. Att vara en förebild innebär att man måste göra upp med sina egna myter och förstå och acceptera den position man har i förhållande till eleven.

I ett kapitel i boken *Flickor och pojkar i förskolan, hjälpförknar och rebeller* beskriver Susanne Rithander hur utåtagerande pojkar förförs av att personal, ser dem som farliga och tuffa, och kanske ibland till och med är rädda för dem. Om det här beteendet finns redan på förskolan kan vi anta att det ökar i takt med att pojkarna blir större och starkare.

Det intressanta i resonemanget är att lärare avhänder sig makten över barns utrymme att växa. Det här kan vara en effekt av viljan att nedrusta det gamla auktoritära skolsystemet. Makt har länge betraktats med misstänksamhet. Men i elevernas ögon har vi makt. När vi inte tar vår förebildsstatus på allvar sviker vi ett förtroende. Makt är inte alltid negativt men måste kontinuerligt diskuteras för att inte övergå i maktmissbruk. Den vuxna förebilden är en av de mest betydande ingredienserna i socialiseringsprojektet för barn. Barn lär sig genom att härma vuxnas beteende och att pröva det gentemot oss. Som genusmedvetna lärare kan vi motverka könsmyter genom att agera som goda förebilder. Det kan till exempel innebära att vi utför sysslor som brukar förknippas med det motsatta könet. Det kan också innebära att läraren problematiserar, dvs. visar sig medveten om samhällets stereotyper genom att våga ifrågasätta dem inför eleverna och tillsammans med dem diskutera och upprätta genusmedvetna regler för gruppen.

Att vi verkligen är på det klara med om vi ser kön eller individ blir än viktigare när vi tar ansvar över maktrelationen mellan lärare och elever. Inte nog med att vi ska ha barnet i centrum. Vi måste se vårt eget stereotypa agerande i vitögat, t.ex. "användande av sin kvinnliga list", "sin intuitiva förmåga", "sin manliga pondus" när sakargumenten tryter.

Viljan att förändras

För att kunna bedriva ett framgångsrikt jämställdhetsarbete gäller det för läraren att mobilisera en vilja att förändras och att se sin egen roll ur ett nytt perspektiv. Men det finns många sätt att undvika förändring, t.ex. förnekelse, bortförklaringar, vanor och överdrifter när det gäller att beskriva den ansträngning som förändringen kräver. Det är viktigt att ge sig själv den tid det tar att förändras till att bli en trovärdig genusagent.

Anders Enquist ställer i boken *Att växa som vuxen* upp en modell för självförverkligande, här kallad Enquists vagga, som bygger på tanken att individen har ansvar för sin egen utveckling. Modellen kan hjälpa oss att begripa och hantera vårt eget ansvar.

I Enquists vagga startar vi med att undersöka vår vilja. För att lyckas behöver vi hitta vår vilja att arbeta med genus och att formulera egna argument för engagemanget. Det handlar inte om att gynna det egna könet utan att komma bortom föreställningarna om kön. Med de argument vi formulerar för viljan kan vi driva en egen linje – en linje där vi med fokus på viljan tar kontroll över vår förändring. Tankandet gör det möjligt att pröva många strategier och vända våra känslor till

"Enquists vagga"
Enquist; *Att växa som vuxen*

konstruktiva aktioner. Tanken hjälper också till att formulera känslor och att ompröva; allt från en hämmande, skrämmande känsla till en pirrande, nyfiken känsla. Tanken är också fröet till handling och samtal. Om vi tänker på företeelser med genus som utgångspunkt, kan vi börja formulera en genusstrategi för oss själva och vårt arbete. I

kommunikationen med andra kan vi tydligare driva vår linje och klarare se den röda tråden i det förändringsarbete vi utför. De yrkesetiska principerna kan här vara till hjälp.

> Reflektioner <

- 1** Hur kan lärares makt gentemot elever och föräldrar yttra sig?

Pedagogiskt arbete för jämställdhet

Undersökningar visar att pojkar och flickor ges olika förutsättningar i skolan. Men som lärare kan du göra medvetna pedagogiska val som gagnar jämställdheten. Det är också viktigt att vara uppmärksam på läromedel som befäster könsmyterna.

Den forskning som genomförts om flickors och pojkars villkor inom skolan visar att lärare tenderar att ge mer utrymme åt pojkar i både tal och rum. De stora ytorna i förskolan bereds för de springlekar som pojkar traditionellt ägnar sig åt och docklek hänvisas till hörn och avgränsade rum. Leksaker som köps in för att stimulera pojkars lek är av konstruktionstyp, medan flickor i större utsträckning får färdiga redskap, ofta imitationer av köksredskap och annan hemutrustning. Sago-böcker och sånger domineras av aktiva maskulina agenter och passiva feminina.

De undersökningar som gjorts om pojkars och flickors villkor i grund- och gymnasieskolan visar att de ges olika förutsättningar och utrymme att inhämta kunskap. En del pojkar tar ofta stort talutrymme medan andra är rätt tysta. Flickor är ofta aktivare idag och verkar ha lättare att anpassa sig till skolans arbetsformer med en ökad individualisering.

Undersökningar visar bl.a. följande:

- Det har tidigare sagts att pojkar får allt lättare med åren, då social fostran tonas ner och att könsskillnader strängt taget minskat. Men riktningen visar att flickor som grupp visar bättre utbildningsresultat än pojkar.
- Pojkar får generellt mest hjälp av läraren. Hjälpen ges när pojken inte kan, medan hjälpen till flickan ges som uppmuntran till det hon kan.
- Flickor har flest psykosomatiska symptom och de upplever sin kropp och sitt utseende som mer problematiskt än pojkarna.
- Läromedlen i skolan saknar medvetet könsperspektiv och diskriminerande texter och bilder förekommer.
- Undervisning i sex och samlevnad är mycket eftersatt.
- Lärarnas föreställningar om kön påverkar barns identitetsutveckling.

- När det gäller gymnasieskolan har de könsbundna studievalen uppmärksammats sedan länge.

Pedagogiska överväganden

Med hjälp av dina genuskunskaper kan du som lärare göra medvetna pedagogiska val som gagnar jämställdheten. Genus finns som överordnad aspekt i såväl metodval som didaktiska frågor. De metoder och diskussioner som presenteras nedan är ett litet urval, som tagits fram i syfte att inspirera till nya arbetssätt, men de är på inget sätt heltäckande.

Det pedagogiska valet skiftar med varje barn-/elevgrupp. Pedagogik, didaktik och metodik handlar om interpersonella relationer. Det moderna lärandets filosofi med den enskilda eleven i centrum ersätter grupptänkandet, som grundläggande utgångspunkt för didaktiken, och gruppen blir en metodologisk arena. Olika elevgrupper måste mötas med olika metoder. PBI/PBL, Learner autonomy, Cooperative Learning etc. är bara några metoder. I klassrummet samsas och kompletterar de varandra. Metoderna karaktäriseras av processtänkande och transparens, genomskinlighet – eleven görs till en medveten agent i sitt eget lärande. Det är de här egenskaperna som gör metoderna så användbara i jämställdhetspedagogiskt syfte.

Är metoden könsneutral eller innehåller den dolda könsmönster? Metoderna som tankestrukturer är naturligtvis mer eller mindre neutrala, problemen uppstår i tillämpningen. De strukturer som finns i samhället, och som vi alla fostrats in i, spelar oss lätt ett spratt, trots goda intentioner. Den genusmedvetne lägger i sin metod in kontrollfrågor om kön för att kunna stimulera till en mer

HORGANS 13 STRATEGIER

- * Gör en stereotypinventering av omgivningen
- * Lär ut egenbedömning
- * Uppmuntra risktagande och hjälp till med målformulering
- * "Var stolt över framgång, men lär av misstagen"
- * Ge god feedback
- * Undvik negativa budskap
- * Omvärdera negativa egenutlåtanden till positiva utmaningsutlåtanden
- * Reducera stereotypt tänkande
- * Omdirigera selektiv uppmärksamhet
- * Kom ihåg individuella olikheter
- * Använd grupper effektivt
- * Lär ut det "undvikta ämnet" (dvs. kvinnohistoria, härskarteknikerna etc.)
- * Fokusera på matematik och naturvetenskap

*Dianne D. Horgan har i boken *Achieving Gender Equity* tagit upp tretton strategier till hjälp för den jämställdhetsintresserade läraren. Även om vi här inte kan utveckla dem och tankarna bakom ger de ändå ett slags bild av hur genus kan integreras till en naturlig del av det pedagogiska valet.*

jämn och tillåtande attityd i inlärningsmomenten. I presentationen nedan har särskild vikt lagts vid att visa hur genus kan användas som jämställdhetsstrategi.

PBI/PBL

Problembaserat lärande går ut på att verkligheten bidrar med problemformulering. Den här metoden är framtagen för att stimulera till utveckling av självständighet och självbedömning, att själv kunna söka sin kunskap och värdera den. Valet av problem kan vara ett sätt att jämföra. Har vi ett gemensamt framtaget problem bör det stimulera såväl flickor som pojkar.

Den här metoden är lika användbar på förskola som i gymnasieskola. Inom förskolan är leken problembaserad i det att barnen i leken testar och bekräftar kunskap. I gymnasieskolan leder PBI oftast till projektarbeten som publiceras eller på annat sätt presenteras för omvärlden. I detta arbete kan läraren stimulera till könsotypisk presentationsteknik genom att sätta fler flickor vid datorer och låta fler pojkar dramatisera sina resultat. Att lära ut rapportskrivningens grunder är ett sätt att bemyndiga både flickor och pojkar att delge sig med omvärlden och kommunicera på ett sätt som ger trovärdighet.

Learner autonomy

Learner autonomy är ett alltmer uppskattat arbetsätt som bygger på att eleven görs delaktig och självstyrande över sin inläring. Det handlar om en medvetandegjord inlärningsprocess som skapar självkänedom och en individuellt anpassad studietakt. Läraren avkrävs öppenhet om ämnets och inläringens intentioner (strukturer och mål som förut dolts för eleven) och eleven

uppmuntras att själv planera, genomföra och utvärdera sin inläring med läraren som stöd. Det genuspedagogiska perspektivet innebär att varje barn får det stöd just han eller hon behöver för sin unika framtid.

Cooperative learning

De tidigare beskrivna lärandeprocesserna utgår från individualisering. Cooperative Learning är en gruppedagogisk metod som bygger på att barn-/ elevgruppen under grupparbetets gång görs medveten om gruppdynamikens inverkan. Lärarens uppgift blir framför allt att hjälpa deltagarna att inte fastna i låsta positioner inom gruppen.

Ett sådant arbetssätt kan stimulera till omprövningar av de traditionella mönstren där pojkar dominerar över flickor. Flickor och pojkar kan stimuleras till att klara av att flickorna ibland har kommandot. I detta sammanhang kan man arbeta med härskarteknikerna i grupperna och göra eleverna medvetna om sin funktion i mänsklig kommunikation (se sid 13).

Som jämställdhetsinstrument är grupparbeten över könsgränser den stora utmaningen. Det är ju just i svårigheten att ta del av varandras erfarenheter som orättvisan uppstår och reproduceras. Det finns som vi konstaterat hur många myter och oskrivna regler som helst för umgänge mellan könen. En av de allra första uppgifterna är att motarbeta en förutfattad mening där flickors och pojkars umgänge får sexuella förtecken.

Didaktiska utmaningar

Didaktik handlar om ämnesinnehåll, genomförande och bedömning. Det didaktiska området styrs av kursplaner, betygskriterier osv. Med ett

genusperspektiv på det didaktiska området kan vi undvika diskriminerande och fördomsfulla läromedel, könsstyrd betygssättning m.m.

Läromedel

Ett jämställt undervisningsmaterial karaktäriseras av en kvantitativ jämvikt mellan kön samt en kvalitativ jämvikt där könen inte framställs stereotyp, mytiskt eller görs till objekt. Läromedel som främjar jämställdhet bör ge utrymme för både kvinnors och mäns perspektiv.

En granskning gjord av Lärarförbundet visar att det finns ett behov av utveckling på det här området. Både när det gäller texter och bilder finns det många exempel på traditionella och könskonserverande skildringar av flickor och pojkar. Forskning på detta område visar att jämställda texter är *öppna* och *frågande* samt *vänder sig till alla* tänkbara läsare. Texter som problematiserar och präglas av ett dialogiskt förhållningssätt inbjuder till reflektion och motverkar därmed på förhand givna roller. De bilder som används bör visa såväl flickor som pojkar i olika situationer och skilda sociala och kulturella positioner.

En enkel mall har tagits fram för att stimulera till kritisk granskning av de läromedel som man överväger att köpa in, se bilaga 2. Genom att följa mallen kan lärarna se om ett läromedel håller de mest grundläggande måtten när det gäller jämställdhet, t.ex. att bägge könen förekommer i ungefär lika stor utsträckning, är ungefär lika aktiva och sysselsätter sig med olika saker efter intresse och egna förutsättningar. Ett jämställt läromedel fastnar inte i schabloner utan tillåter bägge könen att bete sig olika och utgår från att individer är och beter sig olika.

Med ökad kunskap på det här området kan

de material som används i skolan förändras så att det ger både flickor och pojkar utrymme för mesta möjliga lärande. Jämställda läromedel är ett prioriterat sakområde i Lärarförbundets jämställdhetsstrategi. För att nå dit krävs ett engagemang från lärarna som leder till att de avvisar läromedel och andra material som inte håller måttet när det gäller jämställdhet.

I många böcker ges först en allmän bild av ett skeende, därefter sammanfattar man under en underrubrik eller ett enstaka kapitel situationen för kvinnor. Historielitteraturen ger ofta exempel på detta. Inte nog med att det skapar en snedvridning i vem som är människan och vem som bär könet, det skapar också en snedvriden bild över kvinnors del i världen. Genom läroböckerna får barnet en bild av sin egen position i tillvaron, flickan med litet och pojken med stort inflytande.

Den pedagogiska miljön

Lärmiljön ingår i det didaktiska området, men reduceras ofta till en lokalfråga som hanteras administrativt, långt utanför undervisningssituationen. När skolans miljö togs upp tidigare i denna skrift berörde vi hur ett genusperspektiv kan förklara en del myter. Kritik har bl.a. riktats mot förskolemiljöns hemlika, och kvinnligt präglade inredning. Sådan kritik är ofta onyanserad. Men miljöns betydelse för barns lärande är en viktig fråga som behöver tas på allvar. Miljön påverkar både lärprocessen och innehållet i lärandet.

Vad är då en god lärmiljö ur ett genusperspektiv? Jo det är en miljö där varje barn oavsett kön kan tillfredsställa sin nyfikenhet under goda former och i sin egen takt. Att göra alla verksamheter i skolan lika attraktiva är också en genuspedagogisk vinst. Hemkunskap fyller självklart en jämställd-

hetsfunktion. Men frågan är om innehållet i ämnet är anpassat lika mycket till pojkarnas som till flickornas intressen. Det är förstås viktigt att kunskapen om skapandet och vårdandet av ett

hem görs tillgänglig för alla, på motsvarande sätt som matematik och fysik måste göras tillgängligt för både flickor och pojkar.

> Reflektioner <

- 1** Stämmer den beskrivning av flickors och pojkars villkor i skolan som ges i kapitlet med din egen erfarenhet?
- 2** Hur ser du på ditt förhållande till klassen/eleverna?
- 3** Hur mycket leker och umgås dina elever över könsgrensarna?
- 4** Finns det situationer då du skulle föredra könssegregerade grupper, i så fall vilka? Vad vill du uppnå?

Genusstrategi för arbetslaget

Det är en fördel att bedriva genusarbete tillsammans med andra. I t.ex. arbetslaget kan man inspirera och stötta varandra och tillsammans planera hur utvecklingsarbetet ska bedrivas.

I det här kapitlet presenterar vi en idé om hur arbetslaget steg för steg kan bedriva ett förändringsarbete för att bryta den rådande genusstrukturen. Men innan ni startar kan det vara klokt att göra en genusinventering enligt Dianne Horgans modell, se nästa sida.

Den kanske viktigaste faktorn i jämställdhetsarbetet är att det legitimeras av skolans ledning och att de nya ambitionerna fastställs i ett skriftligt dokument, t.ex. en lokal jämställdhetsplan.

Nästa steg är att organisera uppgiften, t.ex. genom att initiera ett projekt eller utse någon eller några som får i uppgift att leda processen. Viktiga framgångsfaktorer är ledningens stöd samt resurser för utbildning och handledning. Att arbeta med jämställdhet är ofta påfrestande. Det kan vara smärtsamt att tvingas till egna omprövningar, men också att bli ifrågasatt av kollegor som känner sig utmanade av diskussionen om genusstrukturen. Men om ni är noga med förankringen och arbetar

med att skapa förståelse för behovet av ökad jämställdhet, uppnås så småningom oftast ett bättre och öppnare samarbetsklimat.

Förändringsarbetets faser

Förändringsarbetet kan delas in i tre faser:

Fas 1 – Söka fakta

I den första fasen gäller det att söka relevanta fakta. Det är också i första fasen som vi lägger den organisatoriska strukturen för utvecklingsarbetet. Arbetslaget är utgångspunkten för genusarbetsmodellen. I arbetslaget kan de konkreta förändringarna dryftas både vad gäller struktur och aktörsidan.

- a) Inventering och plan för arbetet med bestämt start och slutdatum och ett tydligt formulerat mål. Arbetslaget gör en plan för vilka resurser och kunskaper som krävs för att starta förändringsarbetet. Arbetsfördelning görs

GENUSINVENTERING

* Väggar och anslagstavlor

Hur är representationen av kvinnor och män, flickor och pojkar?

Är kvinnorna/flickorna aktiva eller passiva, i för- eller bakgrund?

Är männen/ pojkarna och flickorna /kvinnorna framställda i stereotypa situationer eller positioner?

Vilka barns/elevs alster är uppsatta och var i rummet?

* Referensmaterial

Finns det referensmaterial och hur framställs pojkar och flickor i det?

Finns det material om otraditionella män och kvinnor?

Finns det litteratur om genus i skolbiblioteket/ biblioteket?

Delas referensmaterialet in i flick- och pojkmaterial?

* Aktiviteter och fria val

Vilken utrusning och aktiviteter står till buds på raster och fri lek? Är de stereotypa eller integrerade?

Vilka val görs bland barnen/eleverna,? Väljer de efter kön? Hur presenteras valmöjligheterna?

* Föräldrakontakt

Vilka föräldrar engagerar sig och vilka förväntningar finns?

* I klassrummet/ barngruppen

Vem sitter var och varför? Finns det skillnader mellan könen, i så fall beskriv det?

Hur bestäms grupsammansättningen och varför?

Se ut över klassrummet slumpvis under dagen. Vem gör vad? Är flickor och pojkar på olika ställen, gör de olika saker?

Är pojkar mer aktiva agenter och flickor mera åskådare?

* Poängsatta uppgifter

Gav liknande uppgifter liknande kommentarer?

Gjordes det olika antaganden om hur mycket eleven/barnet lagt ner på arbetet?

Gjordes det likartade utsagor om hur mycket som behöver tas igen och hur?

Vem kritiseras mest?

* Klassrumsregler

Se noga över reglerna du satt upp för klassrummet.

Vilka regler är svårast att efterleva och vilka personer är det som bryter mot dem?

Gäller alla regler för alla, på samma sätt? Utdelas uppskattning och kritik konsekvent?

Vad är den största utmaningen?

och man planerar in avrapportering uppåt för att garantera fortsatt stöd, och utåt mot elever och föräldrar/omvärld.

- b) Plan för utvärdering av fas tre. Redan i starten görs det upp en plan för utvärdering där den första punkten är varje enskild deltagares förväntning sammanställd till en gemensam hypotes. Denna hypotes ska kontinuerligt ifrågasättas och omprövas. Eftersom kunskaperna ökar under tiden och arbetslaget skapar gemensamma definitioner kommer målet att omformuleras mer än en gång.
- c) Inhämmande av genuskunskap. Formen för inhämtandet är en fråga om tillgång och resurser. Studiecirkel, litteraturstudier och seminarier, föreläsningsserie med externa föreläsare och seminarier, fortbildning vid institution är val som beror av resurser och tid. Detta tar tid, kanske ett par läsår. Under tiden kan fas två påbörjas. Kontinuerlig dokumentation är här av största vikt och underlättar för nya som kommer till. Dokumentationen är en förutsättning för utvärdering och rapportskrivning.
- d) Avslutning, utvärdering och rapportskrivning.
- e) Plan för fortsättning.

Fas 2 – Bearbeta för att se sammanhang

När alla har en gemensam definition av nuläget är det dags att formulera ett projekt. Ju fler som deltar, desto bättre. Kanske blir det flera olika delprojekt under ett paraply med ömsesidigt utbyte.

Genusprojekt bör genomsyras av integreringstänkande och fokusera på dynamiken inom grupper där båda könen finns med. Projekten kan ha olika inriktning. Här är några exempel:

- projekt som är inriktade på lärarnas yrkespraktik och syftar till att utveckla en bättre intern organisation och förbättra kompetensutvecklingen
- genusmetodologiska projekt där det undersöks och experimenteras med genusfrågor i barn/elevgrupperna
- ansvarsbarnsprojekt där barnprofiler och argumentationsanalys används för att lära sig se bortom kön och/eller ålder när man väljer vilken stimulans som behövs eller vilken plan som ska följas
- projekt som syftar till att ta fram underlag inför utvecklingssamtal, barnintervjuer och annat där ett genusperspektiv ger ytterligare information.

Att arbeta med elevinflytande och stimulera eleverna till att delta aktivt och ge sina aspekter på projektet är berikande för resultatet. Men det ökar också kontakten mellan generationer och kulturer samt ökar förståelsen för olika synsätt.

För projektet gäller som alltid planering, arbetsfördelning, dokumentation och rapport. Projektet avslutas med en utvärdering med fokus på att analysera projektresultatet för fördjupad förståelse av genusaspekter i samhället.

Fas 3 – Genusintegrerat arbetslagsarbete

Under den tid som gått har arbetslaget skaffat sig baskunskaper och bearbetat dem. Nu är den fas där genussäkrade rutiner ska lägga fast för verksamheten, organisationen och för medarbetarnas/den egna yrkespraktikens utvecklingen. Även om man tidigare gjort jämställdhetsplaner är det nu dags att göra en plan där alla delar vägs in – kunskaper om vårt genussystem, åtgärder för representation och kvantitativ rättvisa. Arbetslaget

har också förståelse och beredskap att möta den kvalitativa delen av jämställdhetsarbetet utan att förledas av de myter som finns om könen. Arbetslaget blir det direkta forumet för vidareutveckling och förfining av instrument och strategier. Fort-

bildning i genuskunskap kommer också att ingå som stående punkt i jämställdhetsplanen.

Ett exempel på hur modellen kan användas finns i bilaga 1.

3R-METODEN – 4R

ETT INSTRUMENT FÖR JÄMSTÄLLDHETSARBETET

3R-metoden har arbetats fram av Gertrud Åström på uppdrag av Svenska kommunförbundet, som ett instrument för kommunernas jämställdhetsarbete. Det är en delvis kvantitativ metod som handlar om att mäta och räkna. Det kvalitativa inslaget handlar om realia. 3R fungerar som förståelseinstrument och fördelen med den är att den avslöjar orättvisor i fördelning etc. 3R-metoden har utvecklats vidare till 4R som även integrerar olika typer av restriktioner.

3R står för representation, resurser och realia:

1. Representation

I den här metoden innebär representation att man räknar antalet flickor, pojkar, kvinnor och män som omfattas eller ingår i den grupp som man intresserar sig för. Hur ser kollegiet ut, arbetslaget, klassen, gruppen, skolan, landet, världen osv. Vi kan också räkna deltagandet i antalet talminuter, hävdelsekvot etc. Genom att räkna får vi en klar bild över grupp sammansättningen och det kan ge information om pedagogiska val och intressen, men också ge upphov till omprövningar och omfördelning för att ge bägge könen samma tyngd. Om representationsfaktorn ska ha en jämställdhetsuppgift måste den syfta till att utjämna olikheter, inte legitimerar olika former av särlösningar.

2. Resurser

När vi vet representationen kan vi mäta resurserna i förhållande till representationen. Resurser är pengar, men också tid och rum. Får pojkar och flickor, kvinnor och män olika mycket tid, utrymme och pengar, lärarhandledning osv.? Resultaten av

denna inventering visar var resursförstärkningar behövs och vilka omprioriteringar som behövs för att nå rättvisa.

3. Realia

Realia är egentligen ett ord för jämställdhetsanalysens konsekvenser. Genom att räkna ut 1R och 2R får vi fram en situation som kan analyseras i förhållande till den organisation och det mandat som den frågande gruppen har, t.ex. skolutskott, kommundelsnämnd, rektorskonferens, arbetslag 3R-metoden bidrar till en utvärdering av organisationens arbetsområde, insatsernas betydelse och ärendeprioritering i förhållande till uppdraget som givits.

4. Restriktioner

Restriktioner handlar om olika typer av avgränsningar som kan utnyttjas i syfte att styra en viss verksamhet. Exempel på sådana restriktioner kan vara budgetrestriktioner, kostnadsrestriktioner, lagar och förordningar.

Exempel på frågor vid veckovis utvärdering:

- * Har jag säkerställt att varje elev upplevt fler framgångar än motgångar?
- * Har jag skapat en länk mellan ansträngning och utförande?
- * När ett barns hårda ansträngningar inte lett till framgång, har jag hjälpt till att formulera en strategi för framtida framgångar?
- * Har jag fokuserat på lärande snarare än prestation?
- * Har jag hjälpt barnen att analysera med- och motgångar ur ett optimistiskt perspektiv?
- * Har barnen varit optimistiska?
- * Har jag hjälpt barnen att se sig själva i ett större sammanhang?
- * Har jag hjälpt dem att se nederlaget som en möjlighet att växa?
- * Har jag sett till att de lärt av sina misstag?
- * Har jag gett processåterkoppling och uppmuntrat till eget feedbacksökande?
- * Har jag undvikit att ge negativa budskap?
- * Har mitt beröm varit uppriktigt och sanningsenligt?
- * Har jag haft diskussioner om mål och planer?
- * Har jag uppmuntrat risktagande?
- * Har jag varit en god förebild?
- * Har jag delgivit barnen/eleverna mina egna strategier för problemlösning?
- * Har jag talat om mina egna erfarenheter av framgång och misslyckanden?
- * Har jag skapat genusmedvetna aktiviteter?
- * Har jag lyft fram kvinnoförebilder och minoritetsförebilder i min undervisning?
- * Har jag avslöjat könsstereotyper?
- * Har jag motarbetat sexuella trakasserier?
- * Har jag uppmuntrat flickor att satsa på naturvetenskap och matematik?
- * Har jag uppmuntrat pojkar till läsintresse?
- * Har jag arbetat aktivt med att få flickor att ta plats i grupparbeten?
- * Har jag räknat med individuella skillnader?
- * Har jag gjort något för att involvera föräldrar?

SLUTORD

Som framgått av denna Genuspraktika spelar vårt kön en stor roll för hur vi kommer att leva våra liv. Utbildningsmöjligheter, yrken, löner och positioner är könsmärkta, men inte på ett absolut och en gång för alla givet sätt. Det är tvärtom rörliga fenomen, där vi människor med våra handlingar kan påverka både vår egen och andras möjligheter. Det går t.ex. att påverka kvinnors och mäns löner, likaså valet av lärarbana. Och lärare och skolledare har en unik möjlighet att bemöta varje elev efter hans/hennes egna förutsättningar, bortom myter om kön. Om den möjligheten tas tillvara försvinner så småningom många av de begränsningar som finns idag. Jämställdhet i förskola och skola är en pedagogisk fråga som är beroende av lärares kunskap och kompetens.

Den kunskap som krävs för att skapa en jämställd skola och ett jämställt samhälle är omfattande och kräver därför kompetensutveckling. Detta tar tid. Även om genusaspekter kan infogas redan idag, så kräver de din uppmärksamhet för resten av livet. Strategierna och metodvalen måste

omprövas i varje läge för att säkerställa att de ger rätt effekt och att nya erfarenheter beaktas i det pedagogiska arbetet.

Sökandet efter modeller, metoder och instruktioner är inte något självändamål, utan tanken är att en problematisering av jämställdhet ska bli en del i det ordinarie arbetet. En del av de vedertagna metoderna är presenterade och satta i ett skolsammanhang, andra har du själv möjlighet att formulera under processens gång. Börja ditt uppdrag med att formulera en egen checklista, som utvärdering av ditt nuvarande och kommande genusmedvetna jämställdhetsarbete. Ta hjälp av Dianne Horgans exempel på sidan 34.

Läroplanerna säger att skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster. Målet med jämställdhet i skolan är att alla barn/elever ska få utvecklas som de individer de är

LITTERATUR

SFS 1985:1100 Skollagen

SFS 1991:433 Jämställdhetslag.
Skollagen.

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna : Lpo 94.

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94/98

Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)
Läroplan för förskolan, Lpfö 98.

Arbetsvärderingssystem i Vreige,
JämO Stockholm 2004

Att välja arbetsvärderingssystem 1999:1
JämO

Metod för individuell lön
JämO 1999

Barn elever, personal och utbildningsresultat
Skolverket 2006

Almqvist Birgitta: *Barn och leksaker.*
Lund, 1991

Ambjörnsson Fanny: *En klass för sig,*
Ordfront 2004

Berge Britt-Marie, *Kunskap bryter könsmonster.*
Aktionsforskning är verktyget,
Östersund 2001

Björk Nina, *Under rosa täcket. Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier,*
Stockholm 1999

Blank Anders, Palmqvist Hans: *Vilken man vill bli lärare?!* Stockholm HLS, 1998

Bäckman Maria, *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet,*
Stockholm 2003

Carlsson Wetterberg Christina & Jansdotter Anna, *Genushistoria. En historiografisk exposé,*
Lund 2004

Bronwyn Davis, *Hur flickor och pojkar gör kön,*
Stockholm 2004

Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson Heléne, *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av kvinnor och män,* Stockholm 2004

Forsberg Ulla, *Jämställdhetspedagogik. En sammanställning av aktionsforskningsprojekt.* Stockholm, Skolverket 1999

Florin, Christina: *Kampen om katedern : feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom svenska folkskolans lärarkår 1860-1906.*
Stockholm JÄMFO 1990

Florin Christina: *"Hit men inte längre! De kvinnliga tjänstemännens bakläxa vid sekelskiftet" i Den osynliga historien. Kvinnornas historia,*
FRN Rapport 93:3.

- Forsman Niklas:** *Tjejer som läser teknik.* Uppsala, 1995
- Fundberg Jesper,** *Kom igen gubbar! Om pojkfotboll och maskulinitet,* Stockholm 2003
- Gannerud Eva,** *Lärares liv och arbete i genusperspektiv,* Stockholm 2003
- Guneriussen Willy:** *Aktör, handling och struktur : grundproblem i samhällsvetenskapen.* Lund, 1997
- Harriman Anita:** *Lönebildning och arbetsvärdering, LÖV : ett forsknings- och utvecklingsprogram om jämställdhet i arbetslivet.* Arbetslivsinstitutet Solna, 1998
- Hedlin Maria,** *Lilla genushäftet. Om genus och skolans jämställdhetsmål,* Högskolan i Kalmar 2004
- Hirdman, Yvonne:** "Genussystemet – reflektioner runt kvinnors sociala underordning" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3
- Hjälmeskog, Karin:** *Hemkunskap för flickor... och pojkar: ämnets betydelse för skolans jämställdhetssträvanden.* Uppsala, 1994
- Hård af Segerstad Helene:** *Problembaserat lärande: idén, handledaren och gruppen.* Stockholm, 1997
- Jeffner Stina,** *Liksom våldtäkt typ. Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt,* Uppsala 1997
- Johannisson K:** *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle.* Stockholm 1995
- John Charlotta & von Sabljar Pamela,** *Elfte steget – vägen dit. En metodbok för praktiskt jämställdhetsarbete i förskola/skola,* 2003
- JämO:** *Handbok mot könsmobbing i skolan,* Stockholm 2002
- Kjellberg Karin,** *Genusmaskineriet. Om tänkandet kring kön,* UR 2004
- Kjellberg Karin,** *Snacka om jämställdhet, Rädda Barnen* 2005
- Konsumentverket:** *Drömprinsen och Glamourgullet. Om könsschabloner i barnreklam.* Stockholm 1998
- Laqueur, Thomas:** *Om könets uppkomst. Hur kroppen blev kvinnlig och manlig.* Stockholm, 1994
- Lenz Taguchi Hillevi,** *In på bara benet – en introduktion till feministisk postsrukturalism,* Stockholm 2004
- Morhed, Anne-Marie:** *Mellan kvinnofråga och kvinnovetenskap : om kvinnodiskursens utveckling och disciplinering.* Uppsala, 1993
- Myndigheten för skolutveckling:** *Hur är det ställt? Tack ojämt?* Stockholm 2003
- Nordenstam Marie,** *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar, och maskulinitetskapande i förskola och skola,*
- Odelfors B:** *Förskolan i ett könsperspektiv – Att göra sig hörd och sedd.* Lund 1998
- Orlenius Kennert,** *Värdegrunden finns den?* Stockholm 2001
- Rithander Susanne:** *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpröknar och rebeller.* Stockholm 1995
- Sandqvist Karin:** *Åldersintegrerad undervisning: en kunskapsöversikt.* Stockholm, 1994
- Sandqvist Karin:** *Pappor och riktiga karlar : om mans- och fadersroller i ideologi och verklighet.* Stockholm, 1993
- Sharan Shlomo (red):** *Handbook of cooperative learning methods.* London, 1994

SOU 2004:15 *Den könade förskolan, om betydelse av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*

Svaleryd Kajsa, *Genuspedagogik. En tanke och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm 2002

Ursing Anna Maria: *De kallar mig fröken, fast jag är fru och adjunkt! : hur man har talat om och till kvinnliga lärare*. Malmö, 1998

Von Wright Moira, *Genus och text. När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?* Skolverket 1999

Wahl Anna: *Molnet – att föreläsa om feministisk forskning i Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1996:3-4 sid. 31-45

Wahlström Kajsa, *Flickor, pojkar och pedagoger*, Stockholm 2003

Wenden Anita: *Learner strategies for learner autonomy : planning and implementing learner training for language learners*. Englewood Cliffs, 1991

Wernersson Inga: *Undervisning för flickor – undervisning för pojkar – eller undervisning för flickor och pojkar*. Skolverket 1995

Widerberg Karin: *Kunskapens kön*, Falun 1998

Ås Berit: *Kvinnor tillsammans: handbok i frigörelse*. Malmö, 1982

Åström G: *Jämtegrering. 3R för jämställda kommunala verksamheter – om metoder och strategier i kommunalt jämställdhetsarbete*. Stockholm, 1998

Öhrn Elisabet, *Könsmönster i förändring*, Skolverket 2002

BILAGA 1

GENUSSTRATEGI FÖR ARBETSLAG

En tidsplan över processen i modellen kan se ut så här

Aktivitet/Tid	Ht år 1	Vt år 1	Ht år 2	Vt år 2
INLEDNINGSFAS	Intresserade går på föreläsning (Individuellt fortbildningsval) Arbetsgrupp formas för inledningsfasen			
FAS 1		Kickkoff Extern föreläsare Studiecirkel Långtidsplanering för jämtegreringsarbetet Kortsiktig jämställdhetsplan enl. lag Ansökan om medel för fortbildning	Pedagogiskt forum med andra skolor i kommunen eller närområdet Krav på genusperspektiv i fortbildningsval Fortsatt studiecirkel Utarbetande av en genuslathund för skolans verksamhet	Uppdragsutbildning om genus i skolan Pedagogiskt café har obligatoriskt genusperspektiv Elevrådet gör en egen genuslathund med genusaspekter Utvärdering av fas 1 och projektplanering
Aktivitet/Tid	Ht år 3	Vt år 3	Ht år 4	Vt år 4
FAS 2	Projektarbete Pedagogiskt café Medverkan från högskola genom C-uppsatsstudenter	Projektarbete Deltagande i mäsas Pedagogiskt café Fortbildning med genusperspektiv	Projektutvärdering	
FAS 3	Arbetsgrupp ser över arbetslaget ur genusperspektiv Förslag på jämtegrerad arbetsordning i arbetslagen, rekryteringspolicy utvecklas på förslag	Förslagen antas och utvärdering av jämställdhetsplanen för år 1 görs för att prova jämtegreringsverktygen. Ny jämställdhetsplan för skolan	Jämtegrerat arbetsätt införs fullt ut. Organisation och verksamhet har genusperspektiv, nya projekt startas efter behov	Utvärdering av jämställdhetsatsningen över fyra år. Man upptäcker policyvinster utanför jämställdhetsramarna med ett väl förankrat arbetslagsarbete, god genomförandestrategi med planering, dokumentation och utvärdering som grundpelare. God skolgemenskap och kontakt med elever och föräldrar. Under perioden har flera årskullar gjorts uppmärksamma på könsaspekter i samhället Revidering av jämställdhetsplan nu årligen enl. lag.

BILAGA 2

GRANSKNING AV LÄROMEDEL/MALL

Mallen är till för dig som vill granska läromedel ur jämställdhetssynpunkt.

Välj att granska en del av innehållet, förslagsvis 10 - 20 sidor eller ett par olika avsnitt.

Läromedlets titel/namn och författare

Format/omfång.....

Användningsområde/ämne

ANALYS AV INNEHÅLLET

1. Hur många gånger förekommer flickor/kvinnor resp pojkar/män ensamma resp. gemensamt i texter?

a)

b) övningsuppgifter?

c) bilder.....

Utöver att veta fördelningen manligt/kvinnligt är det viktigt att vara uppmärksam på hur man beskriver flickors och pojkars delaktighet och bidrag i förhållande till det som texten handlar om. Vilka värderingar uttrycks genom ordval och metaforer? Förstärker samspelet mellan text och bild traditionella könsroller?

.....

2. Uppgiftsfördelning mellan könen

a) Vilka sysselsättningar/yrken har flickor/kvinnor?

.....
.....
.....
.....

b) Vilka sysselsättningar/yrken har pojkar/män?

.....
.....
.....
.....

c) Hur ser relationerna ut, vem är aktiv/tar initiativ resp. är passiv/tar emot förslag?

.....
.....
.....
.....

3. Förekommer det "grodor" i form av könsfördomar. Om ja, ge några exempel

.....
.....
.....
.....

4. Anser du att läromedlet uppfyller de krav på jämställdhet som finns i skollag och läroplan?

Ja Nej

Kommentar

.....
.....
.....
.....
.....

5. Om nej, hur skulle du vilja förbättra det?

.....
.....
.....
.....

Bilaga 3 Jämställdhet i läroplanerna

Läroplan för förskolan, Lpfö 98

1. Förskolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

”En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan skall hålla levande i arbetet med barnen.

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som skall prägla verksamheten. Omsorgen om och hänsynen till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter skall lyftas fram och synliggöras i verksamheten.”

Saklighet och allsidighet

”Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskola skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.”

2. Mål och riktlinjer

2.1.1. Normer och värden

Mål

”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar /.../

– förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av kön, social eller etnisk bakgrund och respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö.”

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94/98

I. Skolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.”

Saklighet och allsidighet

”Alla som verkar i skolan skall hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider emot dem.”

En likvärdig utbildning

”Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla förmåga och intressen oberoende av köns-tillhörighet.”

2. Mål och riktlinjer

2.3. Elevers ansvar och inflytande

Riktlinjer

”Läraren skall /.../

– verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen,”

2.8. Rektors ansvar

”Rektorn har ansvaret för skolans resultat och därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att /.../

– ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol, och andra droger.”

Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94

I. Skolans värdegrund och uppgifter

Grundläggande värden

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.”

Saklighet och allsidighet

”Alla som verkar i skolan skall hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider emot dem.”

En likvärdig utbildning

”Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.”

2. Mål och riktlinjer

2.1 Kunskaper

Riktlinjer

”Läraren skall /.../

– se till att undervisningen till innehåll och uppläggning speglar både manliga och kvinnliga perspektiv.”

2.3. Elevers ansvar och inflytande

Riktlinjer

”Läraren skall /.../

– se till att alla elever oavsett kön och social och kulturell bakgrund får ett verkligt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och innehåll i undervisningen.”

2.6 Rektors ansvar

”Rektor har när det gäller gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ett särskilt ansvar för att /.../

– skolans arbete med kunskapsområden, där flera ämnen skall bidra, samordnas så att de utgör en helhet för eleven.”

Lärarförbundet

Box 12 229, 102 26 Stockholm. Telefon 08-737 65 00. www.lararforbundet.se